

Токарчук О. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

С. ШЕЛУХІН ПРО СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ ДЕРЖАВИ

С. Шелухін, торкаючись проблем територіального устрою держави, у своїх працях розвиває думку про те, що лише за умов досягнення Україною справжньої державної незалежності, можна поступово вирішувати питання про входження України у союз з іншими країнами, який ґрунтувався би на повазі, національній гідності, дотриманні принципів рівного достоїнства кожного народу.

Ключові слова: С. Шелухін, український народ, федерація, державність.

Будучи висококваліфікованим і визнаним правником, С. Шелухін неодноразово підкреслював, що будь-яка федерація може бути утворена лише з незалежних держав, які мають об'єднуватися спільними інтересами та ґрунтуватися на договорі. У цьому разі треба окреслити такі питання: яка мета договору; з ким він укладається; чи здатна протилежна сторона виконувати його умови; у чому полягає гарантія виконання договору; на який термін він укладається та ін. [1, с. 133].

На перше місце правник ставив досягнення Україною державної незалежності, на основі якої можна поступово вирішувати питання єдності народу шляхом вибору найбільш сприятливих варіантів внутрішньої державної будови України [3, с. 105]. Не раз у своїх роботах, статтях та замітках науковець констатував той факт, що федерацію варто створювати тільки із самостійних держав, які мають бажання та можливості об'єднатися, а також вони мають спільні, однаково цікаві для кожної держави питання. Утворення такого союзу повинно здійснюватися відповідно до вимог чинного законодавства, яке створив би федеративний парламент, до складу якого входить союзна держава [6, с. 9].

У своїй концепції федерації С. Шелухін особливу увагу приділяв аналізу психології українців, росіян і поляків. Він вважав, що федерація з цими народами на сучасному етапі їхнього розвитку є передчасною, навіть шкідливою, оскільки через різницю в психології цих трьох народів федерація між ними призведе лише до дальшої асиміляції та денаціоналізації, а відтак до одноманітності, штучного шаблону, нищення природних ресурсів та зубожіння України. “Різницю в психології цих трьох народностей, – зазначає дослідник у праці “Додаткові лекції до курсу “Історія українського народу”, – творять особливості їх соціального укладу життя, у взаємовідносинах людей, у всій культурі народів” [9, с. 69]. Учений, висловлюючи думку, що Росія і Польща є безпосередніми сусідами України, водночас застерігав, що сучасний рівень розвитку цих двох народів постійно загрожує розвитку й добробуту інших народів, цілому людству та мирному його співіснуванню. За його словами, потрібно підносити духовну культуру не тільки польського і російського народів, а й тих народів, які їм протистоять [4, с. 3].

С. Шелухін був вираженням самостійником у своїх державно-правових поглядах, прихильником української самостійної незалежної демократичної республіканської

держави. Він часто у своїх виступах та замітках критикував автономістів і вказував, що Україна не може бути частиною російської федерації, оскільки федерації на той час не існувало. Революція, за його словами, давала право всім народам на самовизначення. Про М. Грушевського, який підтримував ідею федерації України з Росією, С. Шелухін висловлюється так: "...всі його думки зводилися до слів "автономія-федерація"...він думав про Росію, яка подарує Україні автономію й продикує Україні через свої Установчі збори свою московську федерацію..." [11, с. 50].

Відомий діяч С. Петлюра і собі визначав, що ідеал української державності не може бути втиснений у вузькі межі федерації, конфедерації. "Усі ці форми "братнього співжиття", – зазначав він, – ми протягом нашої історії добре на собі зазнали і відчули, переконавшись в деструктивному і деморалізуючому впливові їх на наш народ". С. Шелухін, аналізуючи та оцінюючи факти з історії українського народу, відзначав, що Росія і Польща – це "історичні вороги" України. "Як в тій, так і в другій, є зоологічно-націоналістичні заповіді історії – знищити український народ так, щоб і імені не осталося" [8, с. 10].

Незважаючи на свої політичні переконання, учений повністю не заперечував федерації, зазначаючи, що "федерація – це братолобіє і братерське єднання народів і держав, без упослідження, без зневаги, без переслідування, без національних і інших образ, а по принципу однакового і рівного достоїнства" [5, с. 43]. Проте він наголошував, що для того, аби держави могли входити до складу федерації, потрібен високий ступінь їхнього розвитку, високий рівень свідомості, поваги до правових норм і моралі, розуміння цінності свободи і людської гідності.

Стосовно України, то вчений-правник вважає, що до складу федерації вона може ввійти у випадку, коли буде незалежною, самостійною, суверенною та сконсолідованою всередині державою, усі свої інтереси, потреби й цілі задовольнятиме й досягатиме незалежно ні від чийх втручань, дозволів, згод, самостійно, на основі свого права. Науковець підкреслював, що український народ не може федеруватися з російським народом, бо останній "не здатний до цього духовно...визнає права лише дужчим брутальною силою і над правом ставить вище грубу силу". Прикметними рисами російського народу С. Шелухін вважає відсутність почуття власної людської гідності (і як наслідок цього невизнання цієї гідності в інших народів), моральної та правової мотивації, зневагу до права і чесної праці, що виробилися століттями необмеженого панування аристократії, азіатську жорстокість порівняно з українським народом. "Очевидно, що з таким народом ні автономія, ні федерація – речі фактично не здійснимі і не досяжні...Тут можливий лише союз між суверенними самостійними державами на основі свободного договору з взаємними правами й зобов'язаннями" [3, с. 102]. Про Польщу він пише, що там права українського народу ігнорувалися та зневажалися. Українці позбавлялися права вчитися рідною мовою та розвивати свою культуру, займати вищі посади в урядових структурах, дотримуватися власного віросповідання, жити за своїм національним правом. Усюди відкривалися польські школи, до яких залучалися діти українського населення, а в сільських місцевостях у школах посади вчителів обіймали поляки [1, с. 139]. С. Шелухін вказував, що "Польща з нерівноправними народами, поневоленими поляками, знищує цим своє право на державність, бо нищить правову і моральну

єдність свого існування, зробившись злочинною проти людства, яке складається з народностей, і розвиток і життя якого залежить від розвитку і життя народностей”. Отже, відповідно до концепції федералізму С. Шелухіна відгуки про Росію і Польщу, які ми знаходимо в і його статтях, можна розцінювати як величезне небажання вченого можливої федерації України з цими двома народами в майбутньому, оскільки історія доводить, що до позитивних результатів такі об’єднання ніколи не приводили наш народ.

Ми зобов’язані брати до уваги уроки нашої історії, досвід та знання українських державотворців, робити відповідні висновки як на рівні громадянського суспільства, яке на мою думку вже сформувалося, так і на рівні політичних еліт.

На основі досягнення Україною справжнього незалежного існування можна розв’язувати питання єдності народу шляхом вибору найбільш сприятливих варіантів внутрішньої державної будови України. Особливе значення в умовах, які на сьогодні склалися в суспільстві, мають власне національне представництво України і своя армія, без чого, вважаю, неможливо вирішувати жодні питання союзу з тими чи іншими країнами.

С. Шелухін частково підтримував французьких дослідників, які бачили Україну у складі федерації з Югославією, Румунією, Туреччиною, Чехією, Литвою, створеному на протигагу Російській федерації. “Як федерації, так і великі держави, – зазначали французькі дослідники, – в цілях миру, співробітництва, культури, цивілізації й зміцнення рівноваги повинні єднатися в Союзі Народів” [7, с. 7].

Спираючись на свою теорію кельтського походження Русі, учений обґрунтовує необхідність створення у майбутньому чорноморської адриатичної федерації для України, союзу народів, близьких за расовими, психічними і духовними ознаками, на протигагу союзам з Росією або Польщею, які можливі лише у формі конфедерації за існування певних політичних інтересів.

Заборона будь-якому народові користуватися власним правом у боротьбі за незалежну державу суперечить загальноприйнятим світовим нормам. Це порушення рівності народів і нищення їхньої свободи, вважав С. Шелухін і зазначав, що “кожна нація має право на свій вільний розвиток і ніщо, крім власної держави, його не забезпечує” [10, с. 28].

Підтверджуючи право українського народу на самостійне існування, учений аналізував такі моменти з історії становлення української державності: умови договору 1654 року Б. Хмельницького з московським царем; державно-правові наслідки абдикації царя (його зречення від престолу) в лютому – березні 1917 р. та ін. С. Шелухін підкреслював, що Переяславська рада 18 січня 1654 р. стала значною подією в житті українського народу. Спираючись на свою концепцію відновлення української державності від моменту абдикації царя і скасування присяги підданства, він чітко усвідомлював, що саме дата зречення Миколи II і є датою відновлення української державності. Нерозуміння такого факту призводить до непорозумінь і робить існування української держави безґрунтовним та суперечливим з правового точки зору [2, с. 358].

Окрім самого народного характеру влади, С. Шелухін вбачав необхідність організації правової держави – мирного організованого народного колективу та вищої мирної організації вільних людей на своїй території зі своєю владою і державно-

правовим устроєм, коли в державі існує насильство однієї частини народу над іншою, позбавлення чи зменшення прав хоч якоїсь частини народу, надання прав одним більших, другим, менших – це є порушенням принципів правової держави [1, с. 134]. Сучасники ж зазначають, що головним призначенням правової держави є максимально повне забезпечення юридичними засобами охорони і захисту прав людини і громадянина. Необхідною передумовою правової держави є її незалежний політико-правовий статус. Характер відносин між громадянином і державою є стрижневим питанням доктрини правової держави. У такій державі досягається юридична рівність між нею і громадянином.

На основі проведеного аналізу державно-правових поглядів С. Шелухіна, відображених у численних його працях, можна стверджувати, що Україну він бачив демократичною республікою. За формою державного режиму сучасна Україна є демократичною державою (ст. 1 Конституції). Демократизм Української держави знаходить своє вираження у забезпеченні народного волевиявлення; принципу розподілу влад; політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності; місцевого самоврядування. Ст. 1 Конституції характеризує Україну як демократичну державу, тобто як державу народу, його влади. У ч. 1 ст. 5 зазначено, що єдиним джерелом влади є народ.

У сучасних умовах демократизації і реформування суспільства державно-правові погляди С. Шелухіна є досить актуальними і потребують докладного аналізу з метою використання їх для розвитку політико-правової думки.

Використані джерела:

1. *Гетьманчук М. П.* Сергій Шелухін: суспільно-політичні погляди та державотворчі ідеали / М. П. Гетьманчук, Я. Б. Турчин. – Львів : Дослідно-видавничий центр Наукового товариства ім. Шевченка, 2006. – 214 с.
2. *Осташко Т.* Діяльність Сергія Шелухіна в Українській Центральній Раді / Т. Осташко // Україна в революційних процесах перших десятиліть ХХ століття. – К. : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2007. – 581 с.
3. *Потульницький В.* Історія української політології (Концепції державності в українській зарубіжній історико-політичній науці) / В. Потульницький. – К. : Либідь, 1992. – 232 с.
4. *Шелухин С.* В Чехословаччині / С. Шелухин // Український Голос. – 1926. – 7 квітня.
5. *Шелухин С.* Доба Центральної Ради / С. Шелухин // Вільна Україна. – Нью-Йорк, 1966. – Ч. 52. – С. 29-49.
6. *Шелухин С.* Союз соціалістів самостійників в Центральній Раді / С. Шелухин // Нова Рада. – 1917. – 20 грудня.
7. *Шелухин С.* Французькі вчені про Україну і федерацію / С. Шелухин // Українська трибуна. – 1922. – 26 (13) січня.
8. *Шелухин С.* До українського громадянства в справі інтервенції / С. Шелухин // Народна воля. – 1928. – 21 серпня.
9. *Шелухин С.* Додаткові лекції до курсу “Історія українського народу” / С. Шелухин. – Прага : “Українського Робітника”, /б. р./ – 74 с.
10. *Шелухин С.* Історично-правні підстави Української державності / С. Шелухин. – Вінніпег, 1929. – 28 с.
11. *Шелухин С.* Україна – назва нашої землі з найдавніших часів / С. Шелухин. – Дрогобич : Бескид, 1992. – 249 с.

Токарчук О. В. С. Шелухин о сущности и значении территориального устройства государства.

С. Шелухин, рассматривая проблемы территориального устройства государства, в своих трудах развивает мысль о том, что только при условии достижения Украиной настоящей государственной независимости, можно постепенно решать вопрос о её вхождении в союз с другими странами, основываясь при этом на уважении, национальном достоинстве, соблюдении принципов равенства каждого народа.

Ключевые слова: С. Шелухин, народ, договор, государственность, право.

Tokarchuk O. V. S. Shelukhin about entity and value of the territorial device of the state.

S. Shelukhin, considering problems of the territorial device of the state, in the works develops thought that only on condition of achievement of the true state independence by Ukraine, it is possible to resolve gradually an issue of its occurrence into the union with other countries, being based thus on respect, national advantage, observance of the principles of equality of each people.

Keywords: S. Shelukhin, people, contract, statehood, law.

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 342.95:37(477)

Андрусишин Б. І.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКЕ УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ПРАВА УКРАЇНИ

У статті аналізуються різні наукові підходи що стосуються визначення освітнього права, як самостійної галузі права та галузі законодавства, вплив громадськості на прийняття державно-управлінських рішень.

Ключові слова: право, освіта, галузь права, галузь законодавства, інститут права, освітнє право, громадянське суспільство.

Освіта, як особливий соціальний інститут, її стан, тенденції та перспективи завжди розглядаються в усьому світі як спосіб збереження і розвитку цивілізованості країни і формування визначеного суспільством і державою типу особистості. Освіта виступає в якості специфічного об'єкта правового впливу, а відносини, що склалися у сфері освіти є предметом спеціального правового регулювання. Якісна урегульованість суспільних відносин у цій сфері є головною ознакою моделі держави, яка за українською Конституцією характеризується як правова. За радянських часів проблему правового регулювання освіти досліджували в основному в рамках адміністративного права. Причому більшість вчених акцентувало увагу на певних особливостях регулювання освіти як загальнодержавної справи. Водночас “освітнє право” – це суспільно-державна сфера відносин.

Прийняття ряду законодавчих актів які дозволили організацію і функціонування державних освітніх закладів, а також дозвіл тим, хто навчається, отримувати освіту не лише за рахунок державного бюджету, але й за кошти фізичних і юридичних осіб у